IOAN SLAVICI – A THEORETICAL APPROACH TO THE FOLKLOR

Iustina Camelia Cercel (Cioban)
PhD.student, University of Medicine, Pharmacy, Science and Technologie of Târgu Mureș

Abstract: The present paper aims at highlighting the factors that contributed to Slavici's approach to folk creation, as well as the theorectical folklore and ethnographic preoccupations of the Transylvanian prose writer. A decisive moment in his work on the realm of folklore is the period when Slavici was the editor of the 'Tribuna' magazine in Sibiu, succeeding through the program of this magazine to unleash the potential of folk literature.
As a theoretician, Slavici has written some studies on folklore issues, succeeding in gaining a vast folk culture that we can find in the beginning of his literary creation. An important contribution in the field of folklore is represented by his Folk Literature (Literatura poporana) course, published in the "Educatorul" magazine, Slavici considering the folk heritage as important in the development of a nation.

Keywords: folklore, Transylvanian, theoretician, folk heritage

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, literatura română s-a focalizat pe creația populară, ca reacție antilatinistă care s-a manifestat timp de trei decenii pe teritoriul Transilvaniei. Această întoarcere spre popor a dus la o renaștere a literaturii și datorită acțiunii desfășurate în jurul societății „Junimea". Odată cu renunțarea la etimologie, literatura a cunoscut o puternică dezvoltare pregatită de atenția acordată problematicii naționale, realizarea programului ei determinând manifestarea realismului popular. Această tendință este observată în special în literatura din Ardeal, Ioan Slavici fiind prozatorul care a pus bazele curentului prin orientarea spre zugrăvirea verosimilă a vieții țăranului, a satului cu specificul său național, fiind de părere că opera literară trebuie să aibă un scop moral.

Interesul pentru literatura noastră populară și, în general, față de problemele folclorului îl întâlnim la toți marii clasici ai literaturii române din secolul al XIX –lea. Însă, la Slavici, se observă o preocupare pentru aspectul teoretic al literaturii populare, el dorind să surprindă în cercetările sale toate ramurile folcloristicii, dar și etnografie și etnopsihologie. Astfel, prețuirea poporului nu a fost exprimată numai prin creația literară pe care scriitorul i-a lăsat-o, ci și prin faptul că poporul este cel care oferă creatorului sursa de inspirație necesară actului creator. Scriitorul este de părere că arta, pentru a putea fi înțeleasă de popor, trebuie să reflecte o realitate națională, să adopte idei, emoții care să meargă la inima cititorului din popor.

Apropierea lui Slavici de folclor își are originea în mediul familial, scriitorul petrecându-și copilăria în lumea unui sat de poveste, mărturisind că, „ în lumea copilăriei mele, oamenii nici în zile grele nu-şi pierdeau voia bună şi, gândindu-mă la cele de atunci, eu mă văd la fel de fel de praznice, la nunţi, care ţin câte o săptămână de zile, la cumetrii şi la fel de fel de sărbători. Nici secerişul grânelor, nici culesul ori sfărâmatul porumbului, fără de cimpoiaş şi fără de masă întinsă, nu se putea face; atât dealul sădit cu vii, cât şi câmpul plin de lanuri răsuna mereu de cântecele muncitorilor harnici, iar în timpul culesului viilor cântecele şi chiotele se-nteţeau însoţite de lăutari şi de focuri descărcate"[1]. Acestor elemente specifice satului natal, Șiria, care au stat la baza dezvoltării intelectuale ale viitorului scriitor, se adăuga și climatul din familie, favorabil în receptarea creației populare. În primul rând, trebuie amintită aici contribuția tatălui său, Sava

[1] Ioan Slavici, *Amintiri. Lumea prin care am trecut,* Bucureşti, EPL, 1967, p. 8-9.

BDD-A29557 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:22 UTC)

Slavici, care având o bibliotecă personală, a reușit să trezească copiilor plăcerea pentru lectură și învățătură. O bogată zestre folclorică a acumulat-o Slavici, ca şi Creangă, de la bunicul său Mihai Fercu, care obișnuia să-și ducă nepotul la biserică, îndemnându-l să citească cărți religioase, precum și *Alexandria, Esopia* şi alte cărţi populare. Moş Fercu, era în acelaşi timp, un bun povestitor, care a contribuit la dezvoltarea imaginaţiei nepotului său, ce se dovedea receptiv la toate poveștile promise la sfârșitul zilei[2].

Plecarea la studii, la o vârstă fragedă, a jucat un rol esențial în devenirea sa, fiind forțat de aceste împrejurări să părăsească ținuturile natale. Acest lucru îl va obliga să călătorească foarte mult şi în cadrul acestor călătorii, Slavici se va interesa de cunoașterea poporului român, ce a determinat o bună cunoaștere a tipologiei umane precum și a specificului național, impresii pe care le vom regăsi în operele de mai târziu.

Un moment decisiv în activitatea sa pe tărâmul folcloristicii este cel de la „Tribuna" din Sibiu (1884-1889). Inițial, „*Tribuna*" a fost înființată să susțină programul politic al Partidului Național Român, avându-l de la început, ca redactor, pe Slavici. Mai târziu, va deveni un ziar politic orientat spre realizarea unei literaturi de inspirație rurală. Meritul tribuniștilor îl observăm în preocupările lor pentru consolidarea literaturii (orientată spre lumea arhaică), intrată într-o perioadă de stagnare. Revista încurajează publicarea literaturii populare, tocmai pentru a demonstra contrariul celor ce negau capacitatea creatoare a poporului nostru.

În acest context, realismul popular va deveni principala preocupare a revistei, articolul-program încurajând orientarea spre folclor, care să stea la baza literaturii culte. Pe lângă această orientare, revista mai propune şi sfaturi practice cu privire la modul în care trebuie cules materialul, încurajând cărturarii să culeagă balade, doine, povești, hore, anecdote, bocete, colinde, ghicitori.[3]

Un alt rol important al revistei îl constituie întemeierea „Bibliotecii poporale" urmărind dezvoltarea literaturii române naționale și publicarea unor lucrări reprezentative, care să contribuie la dezvoltarea intelectuală a individului. Prin propria sa creație și-a adus aportul la fundamentarea realismului popular, pentru că Slavici „nu a fost numai un producător ci și un harnic agent literar"[4], așa cum a remarcat I. Breazu. Fiind coordonator al revistei, intenția sa a fost să valorifice potențialul latent al operei populare dându-i o nouă dimensiune problematicii rurale.

Începuturile literare ale lui Ioan Slavici sunt rezultatul apropierii de literatura populară, acest lucru fiind determinat de spațiul în care a copilărit, găsind aici un vast patimoniu folcloric și etnografic. Astfel, „producția folclorizantă a lui Ioan Slavici, anticipând sau dublând temele creației majore, poate fi abordată din mai multe puncte de vedere, altele decât cele frecventate până acum: comparația cu producția populară sau cu produsele similare ale colegilor de generație. Altfel spus, basmul fantastic trebuie integrat în cadrul operei literare a lui Ioan Slavici, ale cărei teme le reia sau le anunță, într-o tonalitate gravă și intensă, astfel încât ceea ce în domeniul creației majore era doar sugerat, pe teritoriul prelucrării folclorice primește conotații precise, imediat descifrabile." [5]

În cadrul cercetării folclorului, activitatea sa cuprinde atât literatură, cât și studii teoretice de valoare, în special cu privire la producţiile folclorice. Deşi Slavici publicase, între 1872-1874, doar un studiu cu referiri speciale la problemele de folclor şi numai trei poveşti, îşi formase o vastă cultură cu privire la literatura noastră populară pe care o consideră produsul poporului de a lungul istoriei. Avea şi numeroase cunoştinţe de folclor acumulate fie din periodicele vremii, fie din contactul direct cu folclorul sau din lucrările de specialitate apărute la acea vreme.

În *Studii asupra maghiarilor*, primul studiu de folclor comparat al lui Slavici, întâlnim o comparație a folclorului românesc cu cel maghiar. Observaţiile cu privire la folclorul maghiar cuprind doar zona Ardealului, accentuând influența folclorului autohton asupra celui maghiar, fiind

[2] Cf. D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut,* Editura ARSR, Bucureşti,1968, p.31.
[3] Cf. Dumitru Pop, *Folclorul literar al Tribunei*, în *Studii de istoria folcloristicii româneşti*, Baia Mare, Editura Umbria,1997, p. 78.
[4] I. Breazu, *Literatura Transilvaniei*, Editura Casa Şcoalelor,Bucureşti, 1944, p. 248.
[5] Magdalena Popescu, *Slavici*, Cartea Românească, București, 1977, p. 475.

BDD-A29557 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:22 UTC)

convins că lucrurile nu ar fi putut să fie altfel. Slavici consideră că nu toate popoarele posedă poveşti sau legende autohtone, ele fiind o moştenire a timpurilor preistorice şi au fost transmise de la un popor la altul. În consecinţă, atât românii, cât şi maghiarii deţin un fond comun, oriental în structura epică, aşa cum se observă în cazul basmului, *Ileana Cosânzeana - Szép Ilona*. În concepţia sa, „diferenţele constau în originalitatea celui care povesteşte şi în imaginile folosite, în rest, povestea maghiară, numită *mese*, este identică cu cea românească. Scriitorul este de părere că maghiarilor le lipseşte originalitatea, atât poveştilor, cât şi baladelor, tocmai datorită faptului că au fost primite de la români”.[6] Această lucrare nu este foarte valoroasă din cauza exagerărilor, dar îl plasează pe autor printre primii folclorişti de la noi care aplică metoda comparativă, atât în studierea literaturii populare, cât şi a folclorului în general. Încă de pe acum se observă faptul că, pentru Slavici, folclorul era o noţiune cuprinzătoare, incluzând aici şi dansul, muzica, portul, obiceiurile, arhitectura.

Literatura poporană (curs de folcloristică românească predat în învăţământ) şi studiul *Die Rumänien in Ungarn, Siebenbürgen und der Bucowinae* se evidenţiază atât prin informaţiile de ordin etnografic, cât şi prin cele de ordin folcloric. În realizarea acestui studiu au jucat un rol esenţial, călătoriile pe care le întreprinde în ţară, precum şi ajutorul unor cunoscuţi care-i pun la dispoziţie statistici şi documente oficiale. Astfel, Filip Adam este cel care îi mediază accesul la obiceiurile din Banat, punând în valoare elementele particulare ale costumului popular bănăţean. Alături de informaţii de ordin istoric, Slavici insistă şi asupra tradiţiilor, portului popular şi creaţiilor populare, străinii descoperind o civilizaţie şi o cultură autentică , valoroasă care poate fi comparată cu cea a popoarelor europene.[7]

Dacă vrem să reconstituim o imagine cât mai exactă asupra culturii folclorice a lui Slavici, trebuie să avem în vedere ambele studii, atât cel din 1881, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgens und der Bukowina*, cât şi cel din 1883, *Literatura poporană*. Acesta din urmă fiind scris în limba română a fost dedicat unui public mai larg şi de aceea toate cercetările fundamentale cu privire la cultura folclorică a lui Slavici se vor rezuma la acest text apărut în revista „Educatorul”.

În studiul *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgens und der Bukowina*, Slavici descrie destul de amănunţit credinţele şi obiceiurile românilor la înmormântare. Surprinde unele semnificaţii şi simboluri, cum ar fi moartea cu sau fără lumânare, aspecte despre cum se ţine doliul, despre bocet, priveghi, prohod, povestea sufletelor neliniştite, altfel spus o adevărată filosofie a poporului despre viaţă şi moarte. Ne sunt prezentate şi unele obiceiuri păstrate cu ocazia zilei de Sf. Gheorghe, cum ar fi urzica, udatul fetelor şi alte obiceiuri care ţin de activitatea agricolă. Observăm că multor obiceiuri tratate aici, Slavici nu le-a acordat o importanţă majoră, astfel multe dintre acestea au dispărut de-a lungul timpului.

În plus, faţă de cursul din 1883, în acest studiu, Slavico acordă un interes sporit dansului, muzicii şi portului, unele elemente fiind reluate din studiul *Noi şi maghiarii*, publicat cu zece ani înainte. Dansurile prezentate sunt din Transilvania şi Banat, hora, brâul, fiind dansuri în cerc, în timp ce ardeleana, bătuta, haţegana sunt jucate în perechi. În acest caz, Slavici ne dă câteva detalii despre partea coregrafică, care de cele mai multe ori, îi revine femeii, din acest motiv îi este superioară bărbatului. Rolul acestuia din urmă nu este mai puţin important pentru că el se face remarcat prin strigăturile pe care trebuie să le reproducă sau să le improvizeze. În acest context, portul românesc reflectă un adevărat spirit al solidarităţii naţionale, deoarece ţăranul român poartă numai încălţăminte făcute de un străin, haine realizate de el sau de un român, aceasta fiind o condiţie sine qua non. Apariţia acestui studiu, în care scriitorul are posibilitatea să descrie obiceiurile şi caracterul naţional, reprezintă, de fapt, un prilej de a sublinia unitatea morală a poporului nostru şi de a pune în valoare principiile de viaţă ale acestuia.

În demersul său de a oferi o imagine exhaustivă asupra folclorului, este relevantă perioada în care Slavici a fost profesor la Azilul Elena Doamna, întemeiat de Al. I. Cuza în anul 1862. Pe lângă

[6] Virgil Vintilescu, *Ioan Slavici şi folclorul*, în *Folclor literar*, II, Timişoara, 1968, p.47.
[7] D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p.230-231.

BDD-A29557 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:22 UTC)

activitatea didactică a şcolii, trebuie amintită şi cea pedagogică. În acest scop, pe 2 ianuarie 1882, contribuie la debutul săptămânalului „Educatorul", organ al corpului didactic al institutului. În paginile acestei reviste a fost publicat cursul lui Ioan Slavici, *Literatura poporană* care se constituie sub forma unui „şir de notiţe privitoare la literatura populară, grupate astfel cum ele ar putea să alcătuiască un curs de vreo zece lecţii, ca introducere în studiul literaturii"[8]. Acest demers a fost unul inițiatic, obiectivul final fiind introducerea elevilor în lumea satului de altădată cu nelipsitele proverbe, cimilituri, doine, balade, poveşti, colinde, bocete.

Aceste publicații alcătuiesc punctul de plecare în elaborarea unui manual de literatură populară, fiind printre primele de acest fel. Slavici tinde spre o cultură cu adevărat naţională şi este de părere că temelia ei nu poate fi decât „poporul, care mai păstrează o parte din individualitatea sa naţională, spre deosebire de clasele dominante, care sunt o adunătură de oameni demoralizaţi"[9]. Cele 17 capitole ale cursului (*Introducere*; *Pronunţiile în dialectul daco-român*; *Genurile literaturii poporane*; *Vorbele*; *Proverbele*; *Cimiliturile*; *Chiotele*; *Doina*; *Balada*; *Snoavele*; *Povestea*; *Poezia de ocazie, colindele*; *Cântecele de stea şi cele de irozi*; *Plugul*; *Cântecele de nuntă şi de cumetrie*; *Descântecele*; *Bocetele*), demonstrează că Slavici deține capacitatea de a pătrunde în intimitatea gândirii omului de la țară, reușind în acest curs o sistematizare a creației populare, fiecare capitol fiind însoțit de o bibliografie. Astfel, a reuşit să confere folclorului o viziune de ansamblu, însă este necesar să menționăm faptul că, de-a lungul studiului, termenul de folclor nu apare, deoarece conceptul a fost introdus mai târziu de către Hasdeu. Pe lângă toate aceste amănunte, Slavici ştie că, în rândul poporului, există persoane specializate în diferite zone ale folclorului şi că repertoriul se modifică odată cu vârsta interpreţilor, motiv pentru care culegerea unei poveşti devine dificilă sau chiar irealizabilă. Așa cum am menționat anterior, acest studiu cuprinde toate compartimentele literaturii noastre populare, numită după Hasdeu „literatură poporană".[10]

Spre deosebire de *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgens und der Bukowina*, *Literatura poporană*, a fost un curs de folclor creat în scop didactic, cuprinzând doar folclorul literar (clasificări, definiţii şi trăsături generale ale unor specii). În schimb, prin studiul din 1881, urmărind să le ofere străinilor informaţii despre folclorul românesc, Slavici va include aici nu numai literatura populară, ci şi alte componente ale folclorului, cum sunt: dansul, muzica, portul; uneori se îndreaptă şi spre probleme de etnografie, etnologie şi chiar de artă populară. Observaţiile din cele două studii cu privire la genurile şi speciile literaturii populare nu sunt realizate după criteriul stabilit de normele vremii, dar de cele mai multe ori, se apropie de activitatea unui adevărat folclorist.

O atenţie deosebită acordă prozei epice populare şi se opreşte asupra basmului şi snoavei, în cadrul cărora include şi celelalte specii: povestea propriu-zisă şi fabula. Slavici numeşte basmul poveste şi, în consideraţiile sale teoretice, nu face diferenţa între povestea realistă şi cea fantastică. Termenul de basm îi este cunoscut, dar îl foloseşte numai cu înţeles de element fantastic. Basmele lui Slavici, în prima etapă urmăresc un model existent, pentru ca mai apoi să dobândească o traiectorie originală şi oarecum diferită faţă de ceilalţi prozatori. Astfel, regăsim așa-numitul „basm-apolog ce demarează frecvent în tonuri nuvelistice: cadrul este atent determinat spațial și temporal (mergând până la deplasarea acțiunii în localități binecunoscute), personajele au verosimilitate romanescă. Într-un asemenea spațiu controlabil se ivește fabulosul."[11]

În studiul dedicat lui Slavici, Pompiliu Marcea, precizează faptul „că variante ale basmelor lui Slavici se întâlnesc nu numai în Ardeal, nu numai în provinciile româneşti, ci şi în alte ţinuturi, unele chiar foarte îndepărtate. Astfel, *Floriţa din codru* este cunoscut în Muntenia, sub varianta *Năramza*, în Moldova, sub numele de *Cine-i mai frumoasă*; iar o variantă transilvaneană poartă numele de *Mama cea rea*. În Ungaria, acest motiv apare în basmul *Cea mai frumoasă femeie din lume*, în Albania, în *Fatime*, în Sicilia, în *Frumoasa Ana*, în Germania şi Rusia, în varianta *Albă ca*

[8] *Ibidem*, p.255.
[9] Ioan Slavici, *Literatura poporană*, în „Educatorul", I (1883), nr, 1, 2 ianuarie, p. 7.
[10] *Ibidem*, nr. 3, p. 21.
[11] Sergiu Pavel Dan, *Proza fantastică românească*, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p.124.

BDD-A29557 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:22 UTC)

zăpada."[12] Compuse în perioada de debut literar, basmele şi povestirile lui Slavici, au fost un exerciţiu de creaţie care a contribuit la definirea unui stil propiu, fiind o etapă intermediară, fertilă în dezvoltarea ulterioară a prozei.

Prin exemplul creaţiei sale, prin contribuţiile teoretice de ordin folcloric, cât şi prin ideile promovate în programul revistei „Tribuna" şi nu numai, Ioan Slavici a fost şi rămâne un deschizător de drumuri pentru proza românească de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Inspirându-se din mediul în care şi-a trăit viaţa, mai ales din satele şi oraşele transilvănene, el nu a înfăţişat o lume ideală, ci o lume redată în cel mai înalt grad al autenticităţii sale.

BIBLIOGRAPHY

Bârlea, O., Istoria folcloristicii românești, Editura Enciclopedică română, București, 1968
Breazu, Ion, *Literatura Transilvaniei. Studii. Articole. Conferinţe*, Casa Școalelor, București, 1944
Dan, Sergiu Pavel, *Proza fantastică românească*, Editura Minerva, București, 1975
Marcea, Pompiliu, *Ioan Slavici*, EPL, București, 1965
Pop, Dumitru, *Studii de istoria folcloristicii românești*, Eitura Umbria, Baia Mare, 1997
Popescu, Magdalena, *Slavici*, Cartea Românească, București, 1977
Slavici, Ioan, *Amintiri. Lumea prin care am trecut*, EPL, București, 1967
Slavici, Ioan, *Literatura poporană*, în „Educatorul", I , nr.1-14, 1883
Vatamaniuc, D., *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut*, Editura ARSR, București, 1968
Vintilescu, Virgil, *Folclor literar*, II, Timișoara, 1968

[12] Pompiliu Marcea, Ioan Slavici, EPL, București, 1965, p. 201.

BDD-A29557 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:22 UTC)